

Forholdet mellem Liber daticus og Memoriale fratrum av Michael H. Gelting

Text © Michael H. Gelting

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.353.c829>

Ingår i antologin:

Mellan evighet och vardag: Lunds domkyrkas martyrologium Liber daticus vetustior (den äldre gåvoboken): studier och faksimilutgåva

Redaktör: Eva Nilsson Nylander

eISBN: 978-91-985432-7-8

ISBN: 978-91-7874-181-6

Skrifter utgivna av Universitetsbiblioteket i Lund. Ny följd. 10

ISSN: 0348-4572

Utgivare: Universitetsbiblioteket, Lunds universitet

Denna text är licensierad under CC-BY, Erkännande. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>) Enligt licensen får verket spridas och bearbetas utan att tillstånd behövs, men verkets upphovsperson måste anges.

Verket är publicerat med öppen tillgång i elektronisk form 2026, ursprungligt publiceringsår 2014.

Michael H. Gelting

Forholdet mellem *Liber daticus* og *Memoriale fratrum*

Lauritz Weibull og nekrologierne fra Lund

LAURITZ WEIBULLS artikel om "Nekrologierna från Lund, Roskildekrönikan och Saxo" blev en af det tyvende århundredes mest indflydelsesrige afhandlinger inden for dansk middelalderforskning, idet den for mere end et halvt århundrede fastlagde rammerne for forståelsen af Danmarks politiske historie i 1100-tallet.¹ Weibulls sindrige kombinerings af forskellene mellem de to nekrologier med de modsatrettede tendenser i Roskildekrønikes og Saxos skildringer af periodens historie, såvel som den høje kvalitet af hans minutiøse udgave af Universitetsbiblioteket i Lund, Medeltidshandskrift 6, *Necrologium Lundense*,² gav længe historikerne en trykvisshed om, at alle væsentlige spørgsmål var afklaret vedrørende Danmarks to ældste liturgiske "dødebøger" og deres indbyrdes forhold. I korte træk var Weibulls opfattelse som følger: *Memoriale fratrum* (i det følgende forkortet MF), den egentlige nekrologiske del af håndskriftet *Necrologium Lundense*, var anlagt i forbindelse med indvielsen af hovedalteret i domkirkens krypt i 1123, på grundlag af et ældre, nu tabt nekrologium, som synes at have været påbegyndt ved domkapitlets stiftelse i 1080'erne. Formentlig i forbindelse med indvielsen af domkirkens højalter i 1145 blev et nyt nekrologium taget i brug, nemlig det håndskrift, der nu kendes som Universitetsbiblioteket i Lund, Medeltidshandskrift 7, *Liber daticus Lundensis vetustior* (i det følgende forkortet LDV). Det adskiller sig i sin form fra MF, idet dets grundstamme er et martyrologium, dvs. en liturgisk kalender, hvor der under hver dato er indført en kortfattet omtale af dagens helgener og deres martyrdød.³ Martyrologiehåndskriftet synes på forhånd at have været beregnet til også at tjene til nekrologium, idet der efter hver datos helgener blev afsat blank plads til nekrologieindførslerne. De første af disse blev afskrevet efter MF af nekrologiets to anlæggende hænder, og fra da af var det LDV, som var retningsgivende for den liturgiske amindelse af domkirkens velgørere. Indtil omkring 1170 blev MF ganske vist vedligeholdt mere eller mindre regelmæssigt, men nu ved afskrift efter LDV. Derefter blev kun LDV ført

¹ Weibull 1928; nekrologierne fra Lund er behandlet s. 85–95.

² *Necrologium Lundense*.

³ Martyrologiet bliver behandlet andetsteds i denne bog, og det bliver derfor ikke nærmere beskrevet her.

regelmæssigt, indtil et nyt, ikke længere bevaret nekrologium afløste den i begyndelsen af 1400-tallet. MF modtog fortsat indførsler, men stadig mere sporadisk, indtil aktiviteten helt ophørte i begyndelsen af 1300-tallet. Dette syn på håndskrifternes indbyrdes forhold har siden stået uantastet.

Det var først med Carsten Breengaards disputats i 1982, at selve nekrologiehåndskrifterne atter kom i fokus i den historiske debat. Ikke blot viste Breengaard, at dele af Weibulls tolkning af dem var angribelige af historiske grunde; med ubarmhertig skarphed blotlagde han tillige, at selve Weibulls kildekritiske analyse var behæftet med alvorlige inkonsekvenser.⁴ Hvor heftig Breengaards kritik af ”Weibull-syntesen” end var, holdt den sig dog i en vis forstand inden for den forståelsesramme, som Lauritz Weibull havde skabt, idet Breengaard indskrænkede sig til at analysere de nekrologienotitser om konger og medlemmer af kongeslægten, som Weibull havde lagt til grund for sin tolkning. I sin kritik lagde Breengaard desuden helt igennem Weibulls opfattelse af håndskrifternes tilblivelseshistorie til grund for sin analyse.⁵ Imidlertid har Breengaards arbejde rejst så mange spørgsmål om forholdet mellem MF og LDV, at det forekommer påkrævet at tage dette forhold op til fornyet, kritisk vurdering i dets helhed.

Et fundamentalt element i Weibulls behandling af nekrologierne fra Lund var hans opgør med den tidligere udgiver C. Weekes opfattelse af forholdet mellem de to håndskrifter. Weeke udgav LDV i 1884–1889 og gjorde omfattende forarbejder til en udgivelse af *Necrologium Lundense*, der imidlertid aldrig kom til udførelse.⁶ Han havde således sat sig grundigt ind i begge håndskrifter, og på grundlag af sine iagttagelser nåede han den konklusion, at forlægget for LDV’s oprindelige notitser ikke var MF, men et nu tabt, ældre nekrologium.⁷

Lauritz Weibulls kritik af Weekes opfattelse virker nærmest, som om Weibull a priori anså det for fornuftsstridigt, at man ved Lunds domkirke skulle have benyttet flere nekrologiehåndskrifter sideløbende. LDV måtte derfor være en afskrift efter MF, og de afvigelser, som Weeke påviste imellem notitserne i MF og den ældste gruppe af notitser i LDV, måtte forklares ved, at afskriveren foretog tilføjelser på grundlag af sin ”särskilda kännedom om förhållandena”, og at enkelte udeladelser og lejlighedsvis ændringer af notitsernes rækkefølge var ”ett vid dylika överföringar alltid förekommande fenomen”.⁸ Weibulls argumenter er her holdt i ganske almene vendinger og bliver ikke understøttet af nogen detaljeret analyse. De ignorerer ikke blot Weekes konkrete eksempler og hans flygtige henvisning til, at sideløbende benyttelse af flere nekrologier er kendt fra andre kirkelige institutioner i middelalderen,⁹ men også hans påvisning af, at LDV og en partiel afskrift af denne, *Liber daticus Lundensis recentior*, blev vedligeholdet parallelt, om end ikke regelmæssigt, ved Lunds domkirke fra omkring 1268 til omkring 1360,¹⁰ såvel som hans sandsynliggørelse af, at der i begyndelsen af 1400-tallet har været et yderligere, nu ukendt nekrologiehåndskrift, som skulle benyttes ved siden af LDV ved anlæggelsen af

4 Breengaard 1982, s. 16–51, navnlig s. 28–38.

5 Se navnlig Breengaard 1982, s. 29–30.

6 Se redegørelsen for *Necrologium Lundense*, s. VII–XII. Sml. *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. III, og de talrige henvisninger i formen ”Se nedenfor i Nekrologiet” i Weekes noter til LDV.

7 *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. VIII note 1.

8 *Necrologium Lundense*, s. LIII.

9 *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. XI, med henvisning til Baumann 1888, s. 419. Baumanns eksempler er dog først fra 1300-tallet.

10 *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. IX og XIV–XVI.

et nyt nekrologium til afløsning for sidstnævnte.¹¹ Faktisk forekommer Weibulls synspunkt ligefrem ugrundet i lyset af hans egne argumenter for, at MF fortsat blev vedligeholdt nogenlunde regelmæssigt fra LDV's anlæggelse omkring 1145 indtil omkring 1170, og også derefter, men stadig mere sporadisk, indtil 1316.¹² Ud over at bemærke, at indførslerne i MF efter ca. 1145 var afskrifter efter LDV, som fra da af var det "för gudstjensten vägledande" håndskrift,¹³ giver Weibull ikke nogen egentlig forklaring på dette forhold, og i sin tolkning af de to nekrologier behandler han dem som de bevarede dele af en lineær succession af dødebøger, hvor den ene afløste den anden.¹⁴

I snæver, liturgisk forstand er denne opfattelse formentlig rigtig, således at der til enhver tid var ét og kun ét nekrologium, som var styrende for kommemorationerne under gudstjenesten.¹⁵ I praksis havde den enkelte kirke imidlertid ofte flere parallelle håndskrifter med nekrologisk indhold, men med forskellig funktion og følgelig visse forskelle i indhold og opstilling, ligesom det enkelte håndskrift kunne ændre funktion og indhold igennem sin brugstid.¹⁶ Det synes også at have været tilfældet i Lund. En nærmere undersøgelse heraf ville være ønskelig, men ligger uden for nærværende artikels rammer.

Der hersker ingen tvivl om, at både MF og LDV må bygge på et ældre, tabt nekrologium, hvis daterbare indførsler begyndte med kong Harald Hén († 1080), og som derfor må have været påbegyndt ved domkapitlets stiftelse i 1080'erne.¹⁷ Som nævnt var C. Weeke og Lauritz Weibull imidlertid af forskellig opfattelse med hensyn til de to håndskrifers indbyrdes sammenhæng, og da Weibull faktisk ikke har dokumenteret sin opfattelse af forholdet mellem de to håndskrifter ved LDV's anlæggelse, bør spørgsmålet tages op på ny fra grunden. Derimod argumenterede Weibull indgående for sin tolkning af forholdet mellem de to nekrologier fra LDV's anlæggelse omkring 1145, indtil den regelmæssige ajourføring af MF ophørte omkring 1170. En nærmere analyse viser imidlertid, at også denne del af Weibulls argumentation er problematisk. Af fremstillingsmæssige grunde vil det være mest hensigtsmæssigt at begynde med det sidstnævnte problem.

"Yngsta hand" i MF og i LDV

Weibulls opfattelse af MF's tilblivelsesproces var følgende:¹⁸ Efter at "älsta hand" havde anlagt nekrologiet i 1123/24 ved at overføre obituarienotitserne fra det ældre, nu tabte nekrologium, og håndskriftets rubrikator havde tilføjet nogle få notitser, befattede disse to skrivere sig ikke yderligere med MF. Gennem de følgende to årtier kan der konstateres ti forskellige hænder, som har bidraget til nekrologiet; Weibull betegnede dem med små bogstaver fra [a] til [j].¹⁹ De fleste af disse har dog kun skrevet ganske få notitser, og interessen samler sig derfor om de fire hyppigt forekommende hænder, som må anses for de hovedansvarlige for MF's førelse i denne periode: [b], [e], [f] og "yngsta hand". Under henvisning til Lundekapitlets *consuetudines*,

¹¹ *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. X–XI.

¹² *Necrologium Lundense*, s. LIII–LVIII.

¹³ *Necrologium Lundense*, s. LV.

¹⁴ *Necrologium Lundense*, s. 84.

¹⁵ Sml. Huyghebaert 1972, s. 40.

¹⁶ Se gennemgangen af genren og dens variationer i Huyghebaert 1972, s. 33–58.

¹⁷ *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. VIII; *Necrologium Lundense*, s. XLVI–XLVII.

¹⁸ *Necrologium Lundense*, s. XLIV–LXXI.

¹⁹ For at adskille dem fra den omgivende tekst bliver betegnelserne for de forskellige hænder i denne artikel anført i skarpe parenteser.

kapitel 34, anser Weibull disse hænder for at tilhøre kapitlets successive bibliotekarer, med titlen *armarius*, som havde ansvaret for MF.²⁰ Trods visse overlapninger finder Weibull, at *armarius* [b] havde hovedansvaret fra ca. 1124 til omkring 1130, [e] fra ca. 1131 til omkring 1135, og [f] fra omkring 1135 til omkring 1140. Derefter fulgte Weibulls ”yngsta hand”, som ifølge hans analyse var aktiv fra omkring 1140, til den regelmæssige ajourføring af MF ophørte omkring 1170; hånd [e] medvirkede dog sporadisk helt frem til 1166. De talrige hænder, som foretog spredte indførsler i nekrologiet fra 1170’erne til 1316, er i Weibulls udgave betegnet ved versaler fra [A] til [N].

Mens det meste af denne rekonstruktion står til troende, er Weibulls opfattelse af ”yngsta hands” virke problematisk. Weibull påpegede, at der gennemgående er fuld verbaloverensstemmelse mellem ”yngsta hands” indførsler i MF og de tilsvarende notitser i LDV. Desuden har ”yngsta hand” et antal fejl, som bedst lader sig forklare på grundlag af indførslerne i LDV. Med andre ord er ”yngsta hands” indførsler i MF afskrifter efter LDV.²¹ Ifølge Weibull gælder det dog ikke dem alle, idet han fremførte, at omkring en femtedel af ”yngsta hands” notitser er indført i LDV af dette nekrologiums to anlæggende hænder; de måtte derfor være ældre end LDV’s påbegyndelse omkring 1145.²² Weibull nåede på dette grundlag til den konklusion, at ”yngsta hand” havde ført MF løbende i perioden ca. 1140–1145 og derefter indtil omkring 1170 fra tid til anden overført notitser fra LDV til MF, ofte i blokke af navne, som i LDV klart er indskrevet til forskellig tid og af forskellige hænder.²³ Denne opfattelse af ”yngsta hands” aktivitet stemmer imidlertid hverken med fordelingen over kalenderåret af denne hånds obituarienotitser i MF eller med dens bidrag til LDV.

”Yngsta hand” har bidraget til MF med omkring 230 individuelle obituarienotitser, fordelt på 159 kalenderdage. Da hånden ifølge Lauritz Weibull skulle have foretaget indførsler i nekrologiet i hen ved tredive år, måtte man umiddelbart vente en ret jævn fordeling over kalenderåret. Det viser sig imidlertid langtfra at være tilfældet. En optælling af de kalenderdatoer, hvor ”yngsta hand” har indskrevet en eller flere individuelle obituarienotitser, giver det resultat, at der normalt er mellem ti og atten datoer med notitser i hver måned. April har usædvanlig mange, nemlig 25, mens to måneder skiller sig ud med meget lave antal: December med seks og maj med kun to, nemlig 1. og 4. maj.²⁴

Det lave antal indførsler i december hænger til dels sammen med en ejendommelighed ved LDV, der vil blive drøftet nedenfor. Det forhold, som skal tages op her, er det totale fravær af indførsler med ”yngsta hand” fra den 5. maj til den 3. juni inklusive. Dette fravær kan ikke skyldes statistiske tilfældigheder. Som allerede påvist af Carsten Breengaard, er der en række obituarienotitser, som er indført i LDV med de to anlæggende hænder, men desuagtet ikke findes i MF, samt yderligere et antal, som er indført i LDV med senere hænder, men med sikkerhed inden ”yngsta hand” indstillede sit arbejde, og som dog heller ikke findes i MF.²⁵ Hvad Breengaard ikke på-

20 Jf. *Consuetudines Lundenses*, s. 176 (§ 177).

21 *Necrologium Lundense*, s. LV–LVI.

22 *Necrologium Lundense*, s. LIV.

23 Klarest udtrykt i tabellen over hænderne i MF, *Necrologium Lundense*, s. xcvi. Se også *Necrologium Lundense*, s. lxxviii–lxxix.

24 Januar: 15 datoer (1., 2., 3., 6., 10., 11., 14., 16., 17., 18., 21., 23., 24., 26., 27.). Februar: 15 datoer (1., 2., 5., 6., 10., 11., 15., 17., 18., 20., 21., 22., 23., 24., 25.). Marts: 18 datoer (1., 2., 4., 7., 8., 10., 11., 16., 17., 18., 20., 22., 24., 26., 27., 28., 29., 30.; under 16. marts har ”yngsta hand” blot foretaget en tilføjelse til det sidst indførte navn, Findor (hånd [c]): *cognomento Diues*). April: 25 datoer (1., 3., 5., 6., 7., 8., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 20., 22., 24., 25., 26., 27., 28., 29., 30.). Maj: 2 datoer (1., 4.). Juni: 17 datoer (4., 5., 6., 7., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 21., 22., 26., 27., 28., 29., 30.). Juli: 14 datoer (1., 2., 6., 7., 8., 11., 13., 14., 15., 16., 21., 22., 24., 25.; under 24. juli har ”yngsta hand” indført *Arnfastus canonicus sancti Lucii*, under 25. juli *Arnfastus presbiter canonicus Roscheldensis*; der er utvivlsomt tale om en dobbeltindførsel af den samme person; sml. *Necrologium Lundense*, s. 83 note 4). August: 15 datoer (3., 4., 8., 9., 10., 11., 15., 16., 20., 21., 24., 25., 27., 30., 31.). September: 10 datoer (1., 2., 11., 13., 15., 16., 20., 23., 26., 27.). Oktober: 10 datoer (1., 3., 4., 13., 20., 22., 23., 24., 27., 31.). November: 12 datoer (7., 12., 15., 16., 17., 18., 22., 26., 27., 28., 29., 30.). December: 6 datoer (1., 3., 5., 13., 23., 25.).

25 Breengaard 1982, s. 29–30. Ud over Breengaards fem eksempler på indførsler med anlæggende hånd i LDV, der ikke optræder i MF, kan yderligere to anføres: 12. januar (*II Idus Ianuarii*): *Olaf*; 13. januar (*Idus Ianuarii*): *Frende*. Til gengæld kan der være tvivl om et af Breengaards eksempler, 30. maj (*III Kal. Iunii*): *Obiit Toke laicus dictus agnomine Rufus*. Under denne dato er der en rasur i MF, hvor denne Toke Røde eventuelt kunne have været indført (NL fol. 143v, sml. *Necrologium Lundense*, s. 74).

pegede, er, at disse uoverensstemmelser for størstedelen falder i maj måned og inden for de datoer, hvor ”yngsta hand” ikke optræder i MF, nemlig 13., 17., 20., 23. og 28. maj. En af disse er mildest talt påfaldende: Ærkebiskop Eskils søster Åse og hans egen fader Christiern (Svendsen), som i LDV begge er indført under 20. maj med en hånd, som ikke er første anlæggende hånd, men som Weeke med fuld ret daterer til anden tredjedel af 1100-tallet. Christiern Svendsen er nævnt for sidste gang i de berettende kilder i forbindelse med Erik Lams kongevalg i 1137,²⁶ og da han var broder til ærkebiskop Asser, som døde i høj alder det samme år, er det lidet troligt, at han har levet meget længere end til midten af 1140’erne.²⁷ Fraværet af hans obituarietnotits i MF virker umiddelbart gådefuld.

Forklaringen er formentlig dog ganske enkel. ”Yngsta hand” har ikke på noget tidspunkt – heller ikke i tidsrummet ca. 1140–1145, som Weibull antog – ajourført MF løbende. Fra omkring 1140, hvor *armarius*-hånden [f] indstillede sit virke, til omkring 1170 er der kun foretaget ganske sporadiske indførsler i MF, hvoraf de eneste sikre er nogle få, foretaget af hånd [e]; en af dem kan dateres til 1166.²⁸ Omkring 1170 har kapitlet besluttet at opdatere MF. Tidspunktet kan præciseres til mellem 1167, det tidligst mulige dødsår for Lundekannikken Alard (indskrevet med ”yngsta hand”), og 1174, dødsåret for Lundekannikken Peder (indskrevet med hånd [B]).²⁹ Arbejdet er blevet overdraget til den kannik, der nu kendes som ”yngsta hand”.

Denne revision, som indebar overførslen af omkring tredive års obituarietnotits fra LDV til MF, har ikke kunnet gennemføres i ét stræk. Der ved har overspringelser kunnet opstå, når ”yngsta hand” genoptog arbejdet efter en pause, og Lauritz Weibull har selv vist, hvorledes det kunne ske, nemlig ved en forveksling af den romerske kalenders datobetegnelser.³⁰ ”Yngsta hand” har for en stund lagt pennen efter at have ajourført MF til og med *iiii. Non. Maij* (4. maj). Den følgende dag, *iii. Non. Maij*, havde ikke nogen nye notits i LDV, der skulle overføres til MF. Ved genoptagelsen af arbejdet har ”yngsta hand” begået en simpel huskefejl og slået op på *ii. Non.*, men i stedet for *Maij* slået op på *Ivniij*, hvilket er den 4. juni. Den var ligesom den 4. maj den nederste af de fire kalenderdatoer på siden, men de tre foregående datoer rummede formentlig ikke nogen notits i LDV, der skulle overføres til MF,³¹ og ”yngsta hand” har derfor ikke opdaget overspringelsen. Åbenbart er der aldrig blevet læst korrektur på ”yngsta hands” arbejde, så heller ikke efterfølgende er lakunen blevet konstateret.

Denne hypotese kan underbygges ved at se på forekomsten af indførsler med ”yngsta hand” i LDV, for ligesom andre af kapitlets kannikker og skrivere har ”yngsta hand” bidraget til begge nekrologier. I alt er der 22 datoer i LDV, hvor ”yngsta hand” kan identificeres med større eller mindre sikkerhed. Under mange af disse datoer er ”yngsta hand” den første skriver, som indførte notits efter de to anlæggende hænder.³² I nogle tilfælde var ”yngsta hand” endog den første overhovedet til at indføre notits.³³ Imid-

²⁶ Saxo Grammaticus, *Liber* 14,2,1–2, bd. 2, s. 148–150.

²⁷ *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 128 note 2. Åse (*Asa*) kunne eventuelt være identisk med den *Apa*, som er indført med ”älsta hand” under 20. maj i MF, og som i modsat fald savnes i LDV.

²⁸ Lundekannikken Simon, hvis død 23. maj er dateret i margin med samme hånd til 1166.

²⁹ *Necrologium Lundense*, s. LIV.

³⁰ *Necrologium Lundense*, s. LXIX–LXX.

³¹ Den 2. juni er en af de datoer, hvor de ældre notits er bortraderet i LDV, her til fordel for en obituarietnotits om hr. Anders Jonsen af Næsbyholm († 1336/47). For 1. og 3. juni har LDV først nye notits fra 1200-tallet.

³² 1. februar (*Asel puer bone indolis . filius Petri*), 26. marts (*Thancmarus presbiter monachus de Sanctis*), 27. april (*Sueno conuersus sancte Marie . Wibergis*; skrevet på rasur, hvorunder Lauritz Weibull har tydet brudstykker af en notits med første anlæggende hånd; *Necrologium Lundense*, s. 69); 26. maj (*Tola*); 5. juni (*Wigmannus sacerdos sancti Lucij*); 11. juni (*Wiric . et Asmod uirgo*); 16. juli (*Iohannes sacerdos et canonicus sancte Marie Wibergis*); 20. oktober (*Liutgerus diaconus et canonicus sancti Lucij*); 31. oktober (*Hagbarth conuersus sancte Marie Wibergis*).

³³ 7. juni (*Henricus conuersus sancte Marie de Heriuado*); 26. september (*Nicolaus sacerdos et canonicus sancti Lucij*); 16. november (*Liutgerus Roscheldensis canonicus*; bortraderet, måske fordi navnet var indført fejlagtig her, jf. notitsen om en Roskildekannik ved navn Liutger under 20. oktober); 17. november (*Paulus presbiter . Dalbyensis canonicus . Jtem obiit Alwinus dictus Clemens*).

Bild 1. LDV, 19. maj. "Yngsta hands" notits om Viborgkannikken Harold og novicen Ingolf sammesteds. Den foregående notits om lægmanden Sigvard Godriksen står på den foregående side. LDV fol. 52v.

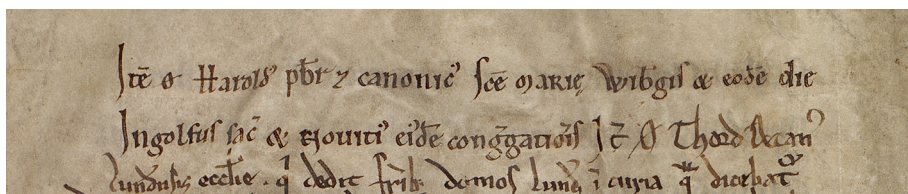
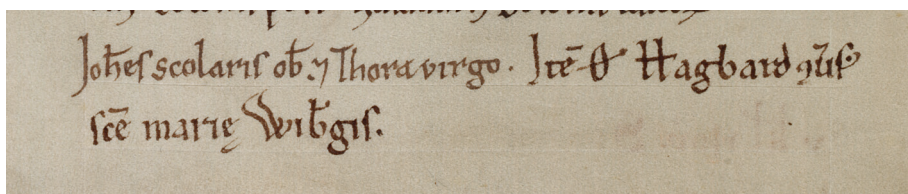

Bild 2. MF, 31. oktober. "Yngsta hands" notits om Hagbard, conversus ved domkapitlet i Viborg. Ligheden i udformningen af kapitlets navn (sancte Marię Wiber-gis) tydeliggør, at det er samme skriver, som indskrev Harold og Ingolf i LDV. NL fol. 165v.

lertid er der andre datoer, hvor en eller flere andre hænder var aktive efter de anlæggende hænder og inden "yngsta hand". En af disse er af særlig interesse i nærværende sammenhæng, nemlig 19. maj (LDV fol. 52r–v). Under denne kalenderdato er der ingen indførsler med anlæggende hånd. Den første notits er med en anden hånd: *Obiit Siuuuardus filius Godrici. laicus. frater noster*. Derefter følger to notitser med "yngsta hand": *Item obiit Haroldus presbiter et canonicus sancte Marię Wibergis et eodem die Ingolfus sacerdos et nouitiis eiusdem congregationis*. Ingen af disse obituarienotitser er optaget i MF, idet vi her befinder os i "yngsta hands" månedlange lapsus i maj måned. Dette forhold viser, at fraværet af "yngsta hand" fra MF i intervallet mellem 4. maj og 4. juni ikke kan skyldes, at der tilfældigvis ikke var nogen dødsfald at registrere under disse datoer i den periode, hvor "yngsta hand" medvirkede til LDV's førelse. Det afgiver tillige den ikke uvæsentlige oplysning, at "yngsta hand" ikke har arbejdet samtidig på de to nekrologier.³⁴

Da Sigvard Godriksen ikke er kendt fra andre kilder, giver indførslerne under 19. maj ikke nogen holdepunkter for dateringen af "yngsta hands" virke. Det gør imidlertid en række andre indførsler med "yngsta hand" i LDV. Vigtigst er notitserne under 2. marts og 16. april.

2. marts (LDV fol. 26r): LDV's første anlæggende hånd har indført den første notits, *Obiit Suuarth*. Derefter har en anden hånd indskrevet *Item obiit Nicolaus archidiaconus huius loci canonicus*. Dernæst kommer "yngsta hands" notits *Item obiit Willelmus sacerdos et Canonicus sanctę Marię Wiber-gensis*. Ærkedegnen Niels optræder i diplomer af 1145 og 1158.³⁵ "Yngsta hands" bidrag til LDV under denne dato kan dermed næppe være tidligere end 1160'erne.³⁶

16. april (LDV fol. 40r): LDV's første anlæggende hånd har indført den første notits, *Obiit Gunnildis. dicta doter Suens*. Derefter har en anden hånd indskrevet *Item. Obiit. Robertus conuersus sanctę Marię de Guthnalia*. Dernæst kommer "yngsta hands" notits *Item obiit Esgerus. de domo beati Laurentij canonicus et diaconus*, hvorefter der er en rasur, som ved sammenligning med MF kan antages at have fjernet en notits om Bertold Schild.

³⁴ Den samme konklusion kan drages af "yngsta hands" notits om *Tola* under 26. maj. Her må der dog tages det forbehold, at da notitsen kun omfatter fem skrifttegn, er identifikationen af hånden ikke fuldstændig sikker.

³⁵ *Necrologium Lundense*, s. 59 note 4. Diplomerne er DD, 1. rk. bd. 2, nr. 88 (1. september 1145), s. 170, og nr. 126 [1158], s. 242.

³⁶ I MF har "yngsta hand" indført både ærkedegnen Niels og Viborgkannikken Vilhelm, men foran ærkedegnen står dér en kannik ved Helligkors (i Dalby), Gerung, indført med hånd [h], men som ikke er optaget i LDV.

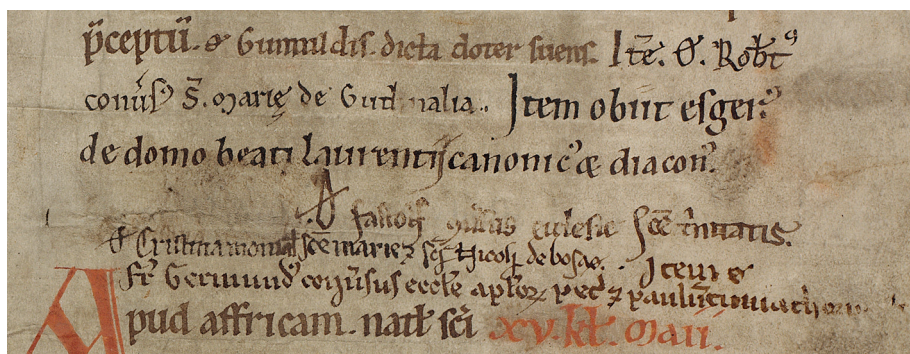
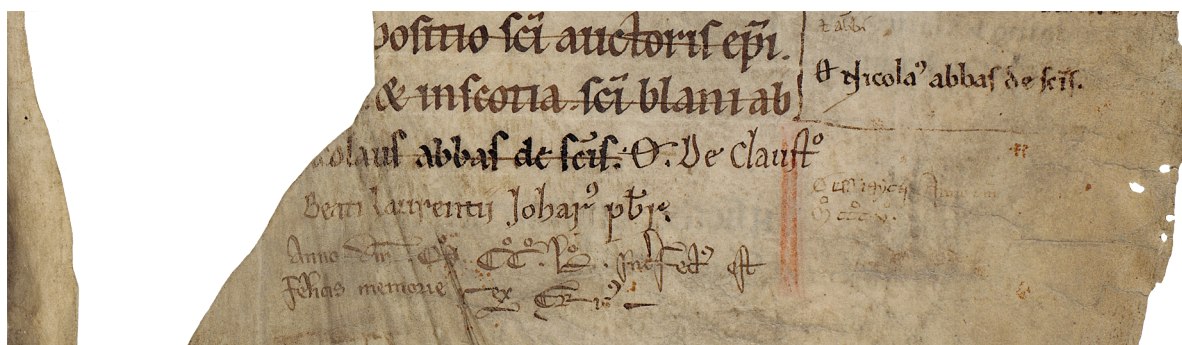

Bild 3 (ovan). LDV, 10. august. Notitsen om Lundekannikken Johar er tydeligvis indført, efter at et stykke af bladet er skåret ud, i modsætning til den foregående notits om abbed Niels af Allehelgens kloster. LDV fol. 83r.

Bild 4. LDV, 16. april. Den anden notits, om Robertus conuersus Sancte Marię de Guthnalia, er skrevet af samme hånd som Lundekannikken Johars notits under 10. august. "Yngsta hand" har indskrevet den følgende notits om Lundekannikken Esger: LDV fol. 40r.

Da *Guthnalia* eller Roma kloster på Gotland ifølge Cistercienserordenens optegnelser formentlig var grundlagt i 1164,³⁷ kan "yngsta hands" bidrag til LDV under denne kalenderdato næppe være tidligere end slutningen af 1160'erne.³⁸

Den sidstnævnte notits giver anledning til også at inddrage notitserne under 10. og 11. august (LDV fol. 83r–v). Under 11. august (fol. 83v) er der ingen indførsler med anlæggende hånd. Den første notits skyldes en anden hånd: *Obiit . De domo sancti Laur[entij] Ebbo presbiter et decanus*. Notitsen er beskadiget, idet et stort stykke af bladet er skåret ud, sandsynligvis for at fjerne en stor blækklat eller anden alvorlig beskadigelse af pergamentet. I margen er notitsens fulde tekst gengivet til erstatning for det fjernede. Derefter følger en notits med "yngsta hand": *Item Obiit Ketillus dict[us] --- Lumby*. Også denne notits er amputeret ved udskæringen af den formodede blækklat, men i dette tilfælde er den fulde tekst ikke blevet kopieret i margen. Dekanen Ebbe eller, ifølge MF, Esbjørn optræder som brevidne i 1145.³⁹ Erstatningsnotitsen i margen er af Weeke dateret til 1100-tallet, mens Lauritz Weibull anser den for at stamme fra 1200-tallet.⁴⁰ Formentlig har Weeke ret i dette tilfælde, idet den samme hånd har foretaget en tilsvarende erstatningsindførsel på den anden side af bladet, under 10. august (fol. 83r). Denne notits, vedrørende abbed Niels af Lunds Allehelgenkloster, drejer sig ligeledes om en mand, der optrådte som brevidne i 1145.⁴¹ Den følgende notits, *Obiit . De Claustro Beati Laurentij Joharus presbiter*, er tydeligvis indskrevet, efter at den formodede blækklat var udskåret af siden. Den er skrevet med den samme hånd, som under 16. april indskrev Robert,

37 *Necrologium Lundense*, s. 66 note 3; *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 89 note 2; *Annales Colbazenses*, DMA, s. 10; *Annales Ryenses*, DMA, s. 166; France 1992, s. 41.

38 I MF er samtlige notitser under denne kalenderdato indskrevet med "yngsta hand".

39 *DD*, 1. rk. bd. 2, nr. 88 (1. september 1145), s. 170.

40 *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 199 note 1, sml. s. 198 note 5 samt note 7 til s. 197; *Necrologium Lundense*, s. 86 note 7.

41 *Necrologium Lundense*, s. 86 note 5; *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 198 note 1. Diplomet er atter *DD*, 1. rk. bd. 2, nr. 88 (1. september 1145), s. 170.

conversus i Vor Frue kloster *de Guthnalia*. Under 16. april gik denne hånd forud for ”yngsta hand”, hvorimod den under 10. august har skrevet efter ”yngsta hands” indførsel under 11. august. De to hænder må således begge have arbejdet på LDV inden for det samme tidsrum, formentlig omkring 1170.⁴²

Det begrænsede antal indførsler med ”yngsta hand” i LDV gør det lidet sandsynligt, at denne hånds medvirken skulle have strakt sig over en længere årrække, endsige da tredive år. Der er dog en enkelt af dem, der umiddelbart kunne tyde på, at ”yngsta hand” allerede foretog indførsler i LDV i begyndelsen af 1150’erne. Det drejer sig om en notits under 27. september (LDV fol. 101v). LDV’s anden anlæggende hånd har her indført den første notits, *Eskel obiit*.⁴³ Derefter har en anden hånd indskrevet *Faderus presbiter et [regularis] canonicus de Dalbu*, inden ”yngsta hand” skrev notitsen *Item ex hoc mundo migravit . bonę memorię [sanctus] Ketillus prelatus sanctę Marię Wibergensis ecclesie*.⁴⁴ Viborg domkapitels provst Ketil eller Kjeld døde i 1150. Da der allerede i 1130’erne var indgået broderskabsaftale mellem domkapitlerne i Lund og Viborg,⁴⁵ måtte man vente, at provst Ketil var blevet indskrevet i LDV kort efter sin død. I så fald ville vi her have et eksempel på, at ”yngsta hand” foretog indførsler i LDV allerede i begyndelsen af 1150’erne.

Her må der imidlertid tages forbehold for Ketils helgenry. Endnu omkring midten af 1100-tallet var pavens monopol på at foretage helgenkåringer langt fra slået igennem over hele kristenheden, og Ketil af Viborg synes lige fra sin død at være blevet æret som helgen, uden at vi kender de nærmere omstændigheder.⁴⁶ I århundredets anden halvdel blev helgenkåringer imidlertid i stigende grad betragtet som et område, der var forbeholdt paven, og udviklingen i den retning tog i særlig grad fart under pave Alexander III (1159–1181).⁴⁷ Heri kan der i sig selv ligge et argument for at datere de lundensiske dødebøgers notitser om sankt Ketil til efter ca. 1166, hvor kong Valdemar brød med kejser Frederik Barbarossa og dennes modpave Victor IV for i stedet at udsone sig med Alexander III og den landflygtige ærkebiskop Eskil.⁴⁸ Eskil kan have ønsket at markere sin tilbagevenden med en konsekvent hævvelse af Alexander III’s opfattelse af pavens prærogativer. Det var dog først under Eskils efterfølger, ærkebiskop Absalon, i 1187/88, at de danske biskopper tog skridt til at sikre en formel, pavelig godkendelse af Viborgprovstens helgenværdighed.⁴⁹

LDV’s notits om Ketil synes at afspejle en vis tvetydighed omkring hans status, eftersom han på den ene side bliver betegnet som helgen (*sanctus*), men på den anden side er indført i nekrologiet, hvis formål var at sikre de indskrevne Lunde domkapitels forbøn, skønt en sådan forbøn dog turde være overflødig, hvis Ketil var helgen. Det forekommer derfor plausibelt, at Ketil oprindeligt, hvor hans lokale kanonisation i Viborg ikke ansås for problematisk, slet ikke er blevet indskrevet i Lunds nekrologier, men at det er sket, efter at ændringen af Danmarks kirkepolitiske situation omkring

42 I MF er kun dekanen Esbjørn indført, med ”yngsta hand”.

43 Ikke noteret hos *Necrologium Lundense*, s. 96. Der synes dog ikke at kunne være tvivl om identifikationen af hånden.

44 Bortraderede ord udfyldt efter MF, i skarp parentes.

45 *Necrologium Lundense*, s. LXXX.

46 *Vitae sanctorum Danorum*, s. 251.

47 Vauchez 1988, s. 25–37, især s. 28–31.

48 Se fx Gelting 1980, s. 334–335.

49 *Vitae sanctorum Danorum*, s. 251–252.

50 I MF er Eskel, Dalbykannikken Fader og sankt Ketil alle indskrevet med ”yngsta hand”. Forinden havde ”yngsta hand” indført en notits om Roskildekannikken Niels. Notitsen er atter bortraderet og i stedet indført under den foregående dato, ligeledes med ”yngsta hand”.

51 *Necrologium Lundense*, s. LIV.

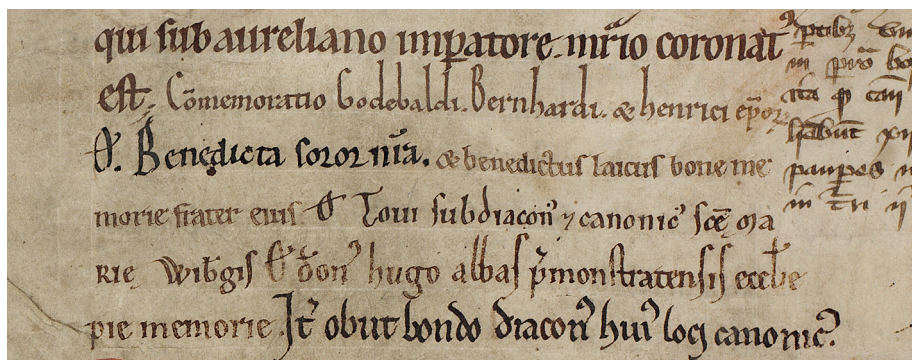

Bild 5. LDV, 21. august. Skønt formuleringen af notitsen om Benedicta og hendes broder Benedictus sprogligt udgør én sætning, er de to navne indskrevet af to forskellige hænder og dermed formentlig på forskellige tidspunkter: LDV fol. 87r.

I 1166 havde gjort det nødvendigt at tilpasse praksis ved Lunds domkapitel til de nye tanker om pavens beføjelser i spørgsmål om helgenkåring. Hensynet hertil er siden blevet styrket i en sådan grad, at man borttraderede ordet *sanctus* i Ketils notits i LDV. Under disse omstændigheder forekommer det troligt, at sankt Ketil først blev indskrevet i nekrologierne efter ca. 1166.⁵⁰

Konklusionen af denne analyse er, at ”yngsta hand” ikke har ført MF kontinuert ca. 1140–1145 og derefter mere lejlighedsvis frem til ca. 1170, men at alle ”yngsta hands” overførsler fra LDV til MF fandt sted omkring 1170. Sandsynligvis var det også kun omkring 1170, at ”yngsta hand” medvirkede til førelsen af LDV.

Forlægget for de anlæggende hænder i LDV og strukturen i MF

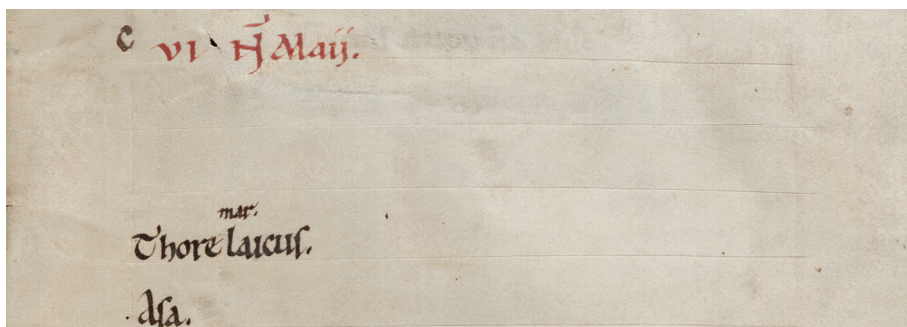
Denne konklusion har indgribende konsekvenser for den forståelse af MF's tilblivelse og karakter, der har været gældende siden Lauritz Weibull udgav *Necrologium Lundense* i 1923. Weibulls argument for at datere begyndelsen af ”yngsta hands” virksomhed i MF til omkring 1140 var, at omkring en femtedel af ”yngsta hands” notitser i MF blev ”overført i LDV vid dess uppläggande” omkring 1145.⁵¹ Dette forhold må nu tillægges en ganske anden betydning, nemlig at et betydeligt antal af de notitser, som blev indført i LDV med de to anlæggende hænder, ikke optrådte i MF, før ”yngsta hand” foretog sin gennemgribende revision omkring 1170, og de skal således lægges til de ovenfor omtalte 6 eller 7 obituarie-notitser med de to anlæggende hænder i LDV, der overhovedet ikke optræder i MF. I alt drejer det sig om yderligere 45 notitser, fordelt på 41 kalenderdatoer.⁵² Hertil kommer senere notitser i LDV, der heller ikke er overført til MF før ”yngsta hands” revision.

Under disse omstændigheder må det anses for udelukket, at MF udgjorde forlægget for de to anlæggende hæders overførsel af ældre obituarie-notitser til den nyanlagte LDV, således som Lauritz Weibull antog. Weekes opfattelse, at LDV byggede på et andet, nu tabt nekrologium, må stå fast.

Denne konklusion kan yderligere underbygges ved at sammenligne strukturen i indførslerne under de enkelte kalenderdatoer i henholdsvis LDV og MF. Indførslerne med de to anlæggende hænder i LDV synes i de tilfælde, hvor disse hænder indskrev to eller flere navne under den samme

52 3. januar (*Suen Liuthuls sun*), 11. januar (*Etta laica de Heddingi*), 14. januar (*Gunni laicus occisus est*), 16. januar (*Vlstanus presbiter et monachus de Sanctis*), 23. januar (*Heremannus cecus*), 5. februar (*Walteri sacerdotis*), 23. februar (*Bondi laicus*), 1. marts (*Rikardus presbiter prepositus Sleswicensis, professus sancti Michaelis*), 8. marts (*Guthserc Ruffus conuersus Omnium Sanctorum*), 18. marts (*Werherus presbiter*), 24. marts (*Guthmund laicus dictus Egel*, med en selvstændig tilføjelse med ”yngsta hand”: *dedit fratribus dimidiam marcham argenti*), 26. marts (*de clauistro Otheniensi Waldingus monachus et sacerdos*), 29. marts (*Gothrik Goddrenng suo nomine Sneoulf*), 3. april (*Henricus Liuthgeri filius*), 5. april (*Egenolfus diaconus et canonicus sancti Cristophori Rauensgersburg*), 7. april (*Arnoldus presbiter Dalbyensis ecclesie canonicus*), 11. april (*dompnus Ericus dux Sleswicensis, monachus et conuersus sancti Kanuti in Øthense*), 12. april (*Herewardus*), 13. april (*Regnerus magister*), 16. april (*Gunnildis dicta doter Suens*), 20. april (*Gunnarus presbiter, decanus ecclesie Roscheldensis*), 25. april (*Thora, et Margareta obiit in domino*), 29. april (*Gunnarus subdiaconus canonicus Roscheldensis*), 11. juni (*Ketil dictus Pene Kuta sun, qui dedit fratribus oram auri*), 15. juni (*Thore Noricus*), 22. juni (*Frende Sula thorp. Item Walterus sacerdos filius Walteri*), 27. juni (*Vluild*), 1. juli (*Obiit Bonde in domino et in peregrinatione Ierosolimitana. Item Loft laicus Petri filius*), 11. juli (*De ciuitate ista in itinere Ierosolimitana obiit Henricus Findoris filius laicus, uir prudens*; den afsluttende karakteristik *uir prudens* findes ikke i LDV), 16. juli (*Gunnar laicus*), 8. august (*Finderus diaconus Roschildensis canonicus. Eodem die obiit Olauus dictus Claudus aurifaber*), 30. august (*Tosti*), 27. september (*Eske*), 1. oktober (*Siuith presbiter*), 7. november (*Paulus de Horto thorp*), 12. november (*Sueno monachus de Sanctis*), 29. november (*Liutld laica*), 1. december (*Martinus conuersus sancte Marię Wibergis*), 2. december (*Cristina laica*), 23. december (*Thoreua soror sancti Cristophori in Rauengersburg*), 25. december (*Thorchillus, canonicus et presbiter sancte Marię Wibergis*).

Bild 6. MF, 2. maj. Armarius-hånden [e] har indført notitsen om lægmanden Thore i fjerde linje i datoens skrivefelt og den om kvinden Åse på femte og sidste linje. Fraværet af andre notitser tydeliggør det bedvidste i dette valg. NL fol. 140r.

53 Fx de to *illustres laici* Asmund og Godmund, som eksPLICIT siges at være faldet som korsfarere mod Venderne, næsten med sikkerhed under de to rivaliserende konger Sven Grathes og Knud Magnussens fælles togt i forbindelse med det Andet Korstog i 1147 (4. august, LDV fol. 81v, sml. Weeke 1884–1889, s. 195 note 2). Omvendt ville man umiddelbart vente, at en obituarienotits lydende *Obiit . Benedicta soror nostra et Benedictus laicus bone memorie frater eius* ville være indført på én gang, men faktisk er de to navne indført med forskellige hænder (21. august, LDV fol. 87r).

54 3. januar, 8. februar, 4. marts, 19. marts, 12. april, 5. maj, 1. juni, 22. juni, 20. september, 19. oktober, 20. oktober (et af navnene indført dobbelt i MF), 23. oktober, 9. november, 4. december.

55 5. januar, 1. februar, 31. marts, 23. april, 25. april, 2. maj, 12. maj, 17. maj, 24. maj (delvis bortraderet i LDV), 4. juni, 25. juni, 25. juli, 20. august, 25. oktober, 29. oktober, 31. oktober, 5. december.

56 Fx 2. maj, NL fol. 140r, hvor der ikke er andre indførsler end hånd [e]’s notitser om lægmanden Thore på fjerde linje og kvinden Åse på femte linje.

57 NL fol. 147r. Undtagelsesvis har Lauritz Weibull i sin udgave ikke gengivet, at de to notitser står på hver sin linje; *Necrologium Lundense*, s. 79.

58 LDV fol. 65v.

59 Det ene tilfælde, hvor det er en *armarius*-hånd i MF, som har en tilsyneladende tilfældig rækkefølge, mens LDV har en hierarkisk rækkefølge, er under 1. februar (NL fol. 128v; LDV fol. 18v). Her er det imidlertid tydeligt, at hånd [e] har indført nonnen Gertrud og lægmanden Botulf med forskelligt blæk og til forskellig tid, og i øvrigt uden at følge sine sædvanlige principper for notitsernes opstilling. I LDV kan det dreje sig om en simpel overspringelse, som straks er rettet med samme hånd.

dato, at falde i den tilfældige rækkefølge, der ville opstå i et nekrologium, som blev opdateret løbende. Efter sin anlæggelse er LDV tydeligvis blevet ført løbende af stadig vekslende hænder, som regel med ét navn ad gangen, undtagen de sjældne tilfælde, hvor to velgørere var kommet af dage på samme tid.⁵³

Ganske anderledes er indtrykket af notitserne i MF, hvis man analyserer de forskellige hænders bidrag hver for sig. I de tilfælde, hvor den samme hånd skulle indføre flere navne under den samme kalenderdato, er de som oftest blevet opstillet i en hierarkisk rækkefølge, med biskopper, kannikker og munke først, dernæst lægmænd og til sidst kvinder, hvad enten de var nonner eller i verdslig stand. Mønsteret er tydeligst ved de tre *armarii*-hænder [b], [e] og [f], som synes at have haft hovedansvaret for MF i perioden ca. 1124–1140. I alt er der 31 kalenderdatoer, hvor disse hænder har indført to eller flere navne. Ved 14 af disse datoer er navnenes rækkefølge den samme hos de anlæggende hænder i LDV og i MF,⁵⁴ men i 17 tilfælde er der afvigelse.⁵⁵ Strukturen i disse tre hænders obituarienotitser er iøjnefaldende, idet de gav notitsernes hierarkiske rang et klart, grafisk udtryk inden for de som regel fire eller fem linjer, der stod til rådighed under hver dato. Biskopper, kannikker og munke blev indført på den øverste ledige linje, lægmænd (og menige præster) fik plads på en af de midterste linjer, mens kvinder, hvad enten de var nonner eller verdslige, placeredes på sidste linje.⁵⁶ I 16 af de 17 tilfælde, hvor navnenes rækkefølge er forskellig i de to nekrologier, er opstillingen hierarkisk i MF og tilsyneladende tilfældig i LDV. Det mest påfaldende eksempel er nok notitserne under 25. juni. Her har hånd [e] placeret omtalen af drabet på kong Niels og hans mænd i 1134 på den første ledige linje i MF, mens lægmanden Filing er henvist til tredje linje.⁵⁷ I LDV står de to navne derimod i rækkefølgen Filing først og dernæst kong Niels.⁵⁸ Det er vanskeligt at forestille sig, at LDV’s rækkefølge på dette sted kan være opstået på anden vis end ved uredigeret afskrift efter et forlæg, hvor notitserne var indført løbende i kronologisk orden.⁵⁹

Den anlæggende hånd i MF, Lauritz Weibulls ”älsta hand”, indførte altid sine obituarienotitser ud i ét på den eller de første ledige linjer. Ser man imidlertid på den interne rækkefølge af navnene i de tilfælde, hvor ”älsta hand” har indført mere end ét navn, er billedet det samme som for hænderne [b], [e] og [f]’s vedkommende. Det drejer sig om 27 kalenderdatoer. For 16

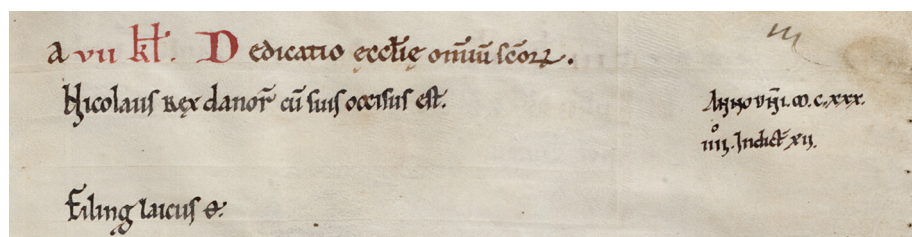

Bild 7. MF, 25. juni. Kong Niels og hans mænd er indført på første ledige linje af hånd [e], som også har indskrevet lægmanden Filing på tredje linje, i passende respektfuld afstand fra kongen. NL fol. 147r.

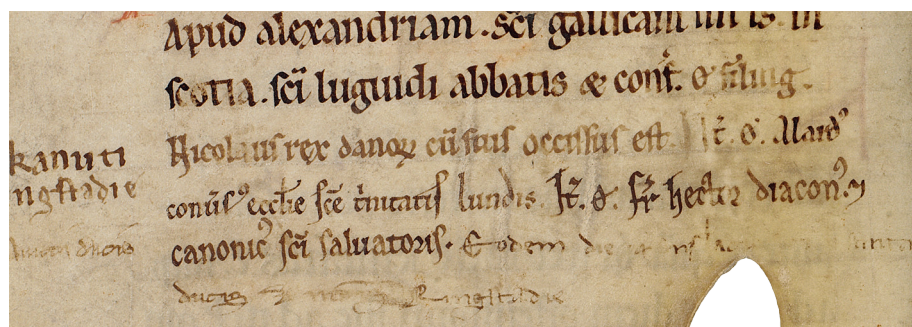

Bild 8. LDV, 25. juni. Første anlæggende hånd har indført først Filing og dernæst kong Niels – utvivlsomt i den kronologiske rækkefølge, hvori de stod i det tabte, ældste nekrologium. LDV fol. 65v.

af disse er navnenes rækkefølge den samme i begge nekrologier,⁶⁰ men i 11 tilfælde er der forskel i rækkefølgen.⁶¹ I to af de sidstnævnte tilfælde er alle navnene mandnavne uden nærmere betegnelse, dvs. formentlig lægmænd, og årsagerne til ændringen af rækkefølgen kan ikke længere erkendes.⁶² I samtlige ni øvrige tilfælde har ”älsta hand” i MF en hierarkisk rækkefølge, mens rækkefølgen i LDV forekommer tilfældig.

Endelig bør det anføres, at ”yngsta hand” i enkelte tilfælde – 12 i alt – har indskrevet kvinder på nederste linje,⁶³ mens han ikke har fulgt sine forgængeres praksis med at indskrive lægmænd på en af de midterste linjer. I de fleste tilfælde har ”yngsta hand” dog valgt at afskrive navnene i den rækkefølge, hvori de forekommer i LDV.

Som tidligere anført anså Lauritz Weibull sådanne ombytninger af navnene for et banalt fænomen, som hverken krævede nærmere analyse eller forklaring.⁶⁴ Denne betragtningsmåde kunne være berettiget, dersom det kun drejede sig om få tilfælde uden nogen klare fælles træk. Når det drejer sig om en så stor andel af notitserne, som tilfældet er her, og afvigelserne viser en så konsistent og systematisk tendens, må man imidlertid konkludere, at den mest plausible forklaring er, at navnene i det ene nekrologium, nemlig LDV, er afskrevet i forlæggets kronologiske orden, mens de i det andet, nemlig MF, er redigeret ud fra hierarkiske principper. Det må anses for udelukket, at den tilsyneladende tilfældige rækkefølge i LDV kunne være opstået ved afskrift fra MF.⁶⁵

Også denne undersøgelse viser således, at LDV's indførsler med de to anlæggende hænder ikke er en afskrift af MF, men at de må gå tilbage til et tabt, ældre nekrologium, hvis notitser er overført i den kronologiske orden, hvori de forekom i forlægget. Dersom MF's indførsler med ”älsta hand” direkte eller indirekte gik tilbage til det samme forlæg, er de i det mindste blevet underkastet en redigering, som har ændret navnenes rækkefølge.

⁶⁰ 10. januar, 13. januar (et af navnene mangler i MF, mens den sidste del af notitsen i LDV er bortraderet), 21. januar, 1. februar, 20. februar, 7. marts, 15. marts (et af navnene mangler i LDV), 1. april, 6. april, 7. april, 15. april, 27. maj, 2. juli, 26. juli, 2. august, 14. november.

⁶¹ 7. januar, 15. januar, 18. januar (sidste del af notitsen i LDV er bortraderet, men der er ingen tvivl om, at det andet navn i MF står først i LDV), 24. januar, 5. februar, 3. marts, 18. marts, 3. maj, 11. maj, 15. oktober, 23. december.

⁶² 24. januar og 23. december.

⁶³ 4. marts, 10. marts, 11. marts, 25. april, 27. juni, 7. juli, 15. august, 11. september, 26. november, 28. november, 29. november og 3. december.

⁶⁴ *Necrologium Lundense*, s. LIII.

⁶⁵ Beslægtede former for hierarkisk omredigerede nekrologier er anført i Huyghebaert 1972, s. 41–42.

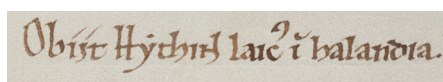

Bild 9–10. Hånd [G]'s notitser om hallandsfaren Hythin under 20. december i MF (øverst) og i LDV (underst). NL fol. 172r; LDV fol. 136v.

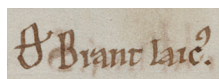

Bild 11–12. Hånd [G]'s notitser om lægmanden Brant under 30. december i MF (t.v.) og i LDV (t.h.). Bemærk ligheden mellem Obiit-forkortelsen i de to notitser i LDV. NL fol. 173v; LDV fol. 140v.

66 22. februar (*Gunnur soror nostra obiit*), 15. marts (*Suarts . monachi . fratris nostri*), 3. april (*Anniuersarius . Pa . de Raby . qui et Suen*), 19. april (*et Gisl*), 26. april (*Thiuri obiit*), 5. august (*et Sunnolfi laicorum*; flertalsformen refererer til både Sunnolf og det foregående navn, *Thormotha*, som i modsætning til Sunnolf også optræder i LDV), 1. december (*et Thrugunnu*; hun er efterfølgende indført i LDV med en nogenlunde samtidig hånd), 29. december (*Aggi. obiit*), 30. december (*Anniuersarius Ketils presbiteri*), 31. december (*Elena regina . obiit*; det drejer sig om den svenske konge Inge den Ældres hustru). Formentlig tillige 16. november (*Anniuersarius Serpentis et Ulfis*), hvor alle ældre notitser er borttraderet i LDV, men det kan dog endnu ses, at det første navn har været Roskildekannikken Liutger, som i MF er indført efter denne formentlige "Orm" (*Serpentis* er Weibulls opløsning af forkortelsen *sps*, som ellers almindeligvis betyder *spiritus*) og Ulf.

67 1. december, sml. foregående note.

68 *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. VIII.

69 LDV fol. 78r.

70 I løbet af den periode, hvor LDV var i brug, blev yderligere seks blade indhæftet rundt omkring i det; *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. V–VI.

71 LDV fol. 68r. Læggene er med en moderne hånd nummereret med romertal i nederste venstre hjørne af den første side i hvert læg.

72 LDV fol. 139v.

73 LDV fol. 140r.

Indtrykket af, at MF og LDV er indbyrdes uafhængige i deres anlæg, bestyrkes også af, at der i MF optræder enkelte navne, indført med "älsta hand", mens som ikke er indført i LDV. Det drejer sig om 10 eller 11 kalenderdatoer med i alt 10 eller 12 navne.⁶⁶ I ét tilfælde forekommer det sandsynligt, at det drejer sig om en overspringelse i LDV, der hurtigt er blevet rettet.⁶⁷ I de fleste af de øvrige tilfælde kan det dreje sig om overspringelser, der aldrig er blevet rettet, hvis da ikke navnene slet ikke forekom i LDV's forlæg, men kun i MF. De tre sidste tilfælde, 29., 30. og 31. december, synes imidlertid at have en anden forklaring, som står i forbindelse med LDV's tilblivelsesproces.

Formentlig straks efter domkapitlets erhvervelse af martyrologiehåndskriftet er to skrivere blevet sat til at indføre dødsnotitser fra et ældre nekrologium. Hænderne skifter mellem den 22. og den 24. juli.⁶⁸ Der kan næppe være tvivl om, at de to skrivere har arbejdet samtidig, idet dette skel falder sammen med skellet mellem håndskriftets ottende og niende læg.⁶⁹ Da håndskriftet oprindeligt bestod af seksten læg på otte blade hver,⁷⁰ betyder det, at hver af de to skrivere fik ansvaret for indskrivningen af obituarienotitser i otte læg. Når denne fordeling ikke resulterede i, at de fik ansvar for eksakt et halvår hver, skyldes det martyrologieteksternes vekslende længde; skellet mellem de to halvår ligger faktisk mellem syvende og ottende læg, idet læg VIII begynder med martyrologieteksten for 1. juli.⁷¹ Den ligelige fordeling af arbejdet mellem de to skrivere er således sket på grundlag af antallet af blade og læg i martyrologiehåndskriftet og ikke på grundlag af antallet af kalenderdage. De to skrivers arbejde må være udført, inden håndskriftet blev indbundet.

Der synes således at være blevet lagt vægt på, at LDV hurtigt kunne blive klar til brug. Måske er det tidspres, der har medført, at LDV's anden anlæggende hånd aldrig fik fuldført sit arbejde. Den sidste indførsel i LDV med denne hånd findes under 25. december. Under 26. december mangler Tola, som i MF er indskrevet med hånd [b]. Den første notits under denne dato i LDV vedrører nonnen Margrethe ved Skt. Peders kloster i Lund, af Weeke dateret til midten af 1200-tallet.⁷² Under 27. december er ældre notitser muligvis borttraderet, men på den første ledige plads efter martyrologietekstens slutning står endnu en notits om Magnus, *conversus* ved Trinitatis kirke, af Weeke ligeledes dateret til midten af 1200-tallet.⁷³ LDV har således ikke haft notitser om lægmændene Olaf, Atte og Sune, som alle er indført under denne dato i MF med hånd [b]. MF har ingen obituarienotitser under 28. december, men under 29. december savner man i LDV ikke blot "älsta hands" notits om Agge, men også en indførsel med hånd [c] om en lægkvinde Thrugund. Den første indførsel i LDV vedrører Dalbykannikken Almar, som Weeke daterer til slutningen af 1100-tallet. Under 30. december mangler LDV "älsta hands" notits i MF om præsten Ketil. Til gengæld har den en notits om lægmanden Brant, der af Weeke er dateret til anden tredjedel af 1100-tallet, altså formentlig identificeret som anden anlæg-

gende hånd. Ved nærmere betragtning forekommer denne identifikation tvivlsom. I MF er *Brant laicus* indført med hånd [G], altså en af de hænder, som Weibull anså for senere end ”yngsta hand”. Hånd [G] har skrevet én anden notits i MF, under 20. december om lægmanden Hythin i Halland. Den samme hånd har indført denne hallandsfar i LDV, hvor Weeke har dateret hånden til omkring 1200. Det samme er med ret stor sikkerhed tilfældet ved lægmanden Brant under 30. december: Også i LDV synes han at være indskrevet af hånd [G].⁷⁴ Endelig mangler LDV under 31. december ikke blot MF’s ”älsta hands” notits om dronning Helene, men også hånd [f]’s notits om Viborgkannikken Thorkil. Der er ingen indførsler før Toste, *conversus* ved Dalby Helligkors kirke, af Weeke dateret til omkring 1200.⁷⁵ Alt tyder således på, at LDV’s anden anlæggende hånd aldrig fik indført sit forlægs obituarienotitser for de sidste seks dage af december.

Rasurerne i LDV

I Lauritz Weibulls politiske tolkning af divergenserne mellem MF og LDV spillede rasurerne i LDV’s oprindelig meget omfattende notits om kong Erik Emune en væsentlig rolle.⁷⁶ Som allerede påpeget af Carsten Breengaard har Weibulls udlægning af disse rasurer den indbyggede svaghed, at den nødvendiggør ”en antagelse af, at rasurerne på det nærmeste er udført i samme øjeblik som notitsens indføring”.⁷⁷ Breengaard afviste Weibulls politiske udlægning af rasurerne, men var ikke i stand til at opstille et overbevisende alternativ.⁷⁸

Ifølge sagens natur er det yderst vanskeligt at datere rasurer, da de ikke efterlader nogen tidstypiske spor. Det eneste faste holdepunkt er, at en rasur nødvendigvis må være senere end den tekst, den fjernede. I denne forbindelse er det vigtigt at bemærke, at notitsen om Erik Emune så langt fra er den eneste notits i LDV, hvor der forekommer rasurer. En nærmere betragtelse af disse rasurer under ét kan måske give nogle fingerpeg.

I LDV forekommer der rasurer af to forskellige typer. Den ene type rasur er foretaget med forholdsvis let hånd. Formålet var at fjerne den eksisterende skrift, men at efterlade pergamentets forarbejdede skriveflade tilstrækkelig uskadt til, at ny skrift kunne indføres i det bortraderedes sted. Ofte er større eller mindre dele af den oprindelige tekst fortsat læselige. Disse rasurer er sene, eftersom de notitser, der er indført på deres plads, overvejende stammer fra 1300-tallet eller slutningen af 1200-tallet. Bortraderingen af den sidste del af Erik Emune-notitsen, på fol. 99r, hører til denne type. Da denne del af teksten blev overført til *Liber daticus recentior*, må dens bortradering dateres til efter dette håndskrifts anlæggelse kort efter 1267/68.⁷⁹

Den anden type rasur er mere hårdhændet. Hele den forarbejdede skriveflade er fjernet, så rasuren nærmest virker som et sår i pergamentet. Formålet var at fjerne den eksisterende skrift så eftertrykkelig, at den nu end ikke kan restitueres ved hjælp af ultraviolet lys. Meningen var at udlette

⁷⁴ Se LDV fol. 136v og 140v. *Necrologium Lundense*, s. 109, anfører heller ikke notitsen om Brant som en af de anlæggende hæders indførsler.

⁷⁵ LDV fol. 140v.

⁷⁶ Weibull 1928, s. 89–90, sml. s. 91–95.

⁷⁷ Breengaard 1982, s. 40.

⁷⁸ Breengaard 1982, s. 44.

⁷⁹ Breengaard 1982, s. 42–44. Breengaard nummererer siden som fol. 92r., idet han lader sin tælling af LDV’s blade udgå fra martyrologiets første blad, som er fol. 8r i det samlede håndskrift.

Bild 13. MF, 27. september: "Yngsta hand" har overført notitsen om sankt Ketil (Kjeld) af Viborg fra LDV. Ordet *sanctus* er bevaret. Også den foregående notits om Dalbykannikken Fader, ligeledes med "yngsta hand", er uskadt. NL fol. 161r.

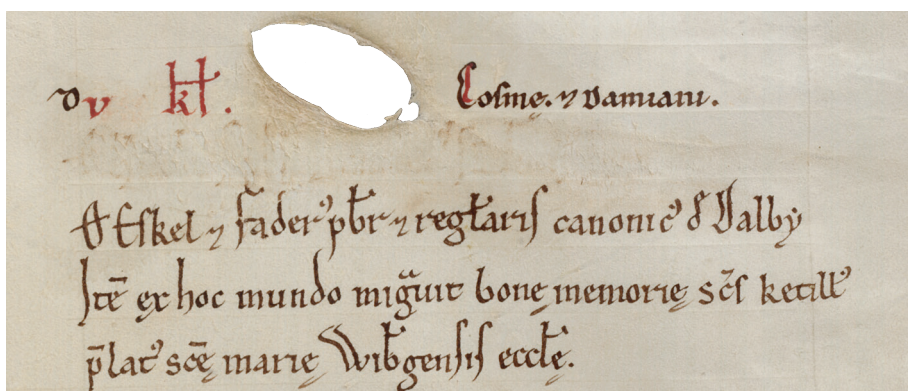
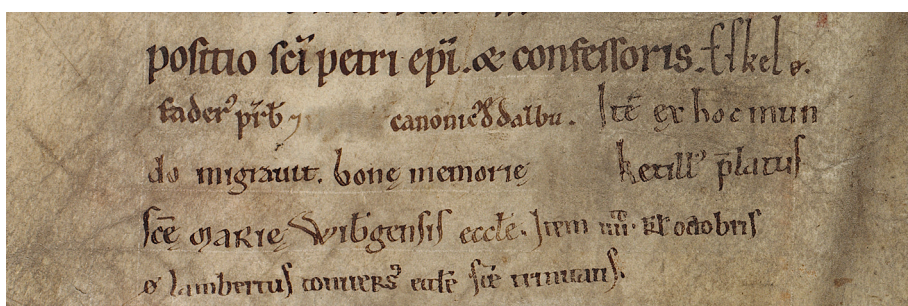

Bild 14. LDV, 7. september: I "yngsta hands" notits om sankt Ketil af Viborg er ordet *sanctus* bortraderet. Bemærk også rasuren i de foregående notits om Fader, som er indskrevet med en lidt tidligere hånd. LDV fol. 101v.

gammel tekst, ikke at give plads til nye indførsler. Det er denne type rasur, der er benyttet i den første del af notitsen om Erik Emune, på fol. 98v.⁸⁰ Den er imidlertid ikke enestående for denne notits, men genfindes mange andre steder i håndskriftet. Den efterfølgende gennemgang tilstræber ikke at være udtømmende, men at fokusere på notitsen, der kan give fingerpeg om rasurernes datering og mulige formål.

Formentlig den mest signifikante notits i så henseende findes under datoen 30. april (LDV fol. 45r). Her har første anlæggende hånd indført en notits om Bjørn Ormsen. Den næste notits lyder nu *Obiit bone indolis adolescens . Nicolaus monachus Esrom*. Mellem *Nicolaus* og *monachus* er to ord bortraderet. "Yngsta hand" har overført notitsen til MF, inden rasuren blev foretaget: *Item obiit bone indolis adolescens Nicolaus comes . factus monachus Esrom*. Denne grev Niels er velkendt fra Esrom klostres brevbog. Han var en nær slægtning af ærkebiskop Eskil og døde i 1158 eller kort forinden;⁸¹ formuleringen i MF lader formode, at hans indtrædelse i klosteret skete på dødslejet. På dette sted er rasuren således foretaget, efter at "yngsta hand" havde foretaget sin opdatering af MF, dvs. tidligst omkring 1170. Selv hvis den endnu var foretaget i ærkebiskop Eskils embedsperiode, forekommer det problematisk at opfatte rasuren som udtryk for Eskils holdning til den afdøde, eftersom ærkebiskoppen i sit store stadfæstelsesbrev til Esrom kloster netop understregede sit nære slægtskab til ham.⁸²

Det er allerede nævnt, at ordet *sanctus* blev bortraderet i "yngsta hands" notits om sankt Ketil af Viborg i LDV under 27. september. Det var også "yngsta hand", som overførte denne notits til MF, og det skete, inden ordet

⁸⁰ Breengaard 1982, s. 41–42.

⁸¹ *Necrologium Lundense*, s. 69 note 3; *DD*, 1. rk. bd. 2, nr. 126 [1158], s. 241, og nr. 127 (8. august 1158), s. 243–244.

⁸² *DD*, 1. rk. bd. 2, nr. 126 [1158], s. 241: *Nicholaus comes carne et sanguine michi proximus*.

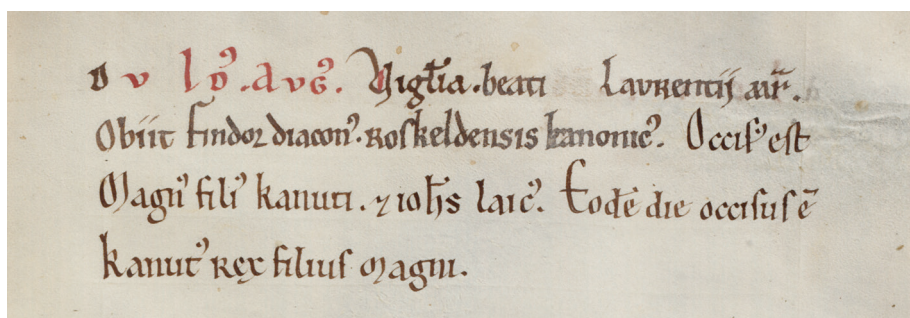

Bild 15. NL, 9. august. "Yngsta hand" har indført notitserne om drabet på Magnus Knudsen, om lægmanden Johannes og til sidst om drabet på kong Knud Magnusen. NL fol. 153r.

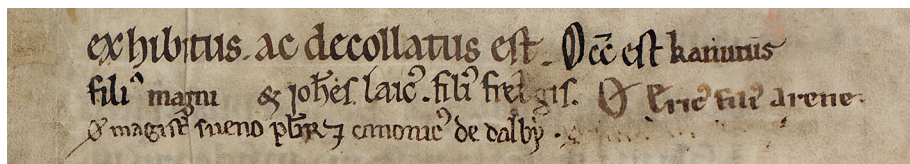

Bild 16. LDV, 9. august. Ordene *kanutus* (sidst i første linje) og *magni* (andet ord i anden linje) er skrevet på rasur og med en anden hånd end resten af notitsen. Der er ikke nogen notits svarende til "yngsta hands" indførsel om kong Knud Magnussen i MF LDV fol. 83r.

sanctus blev fjernet fra LDV. Dette tillader at datere denne rasur til tiden mellem "yngsta hands" opdatering af MF omkring 1170 og den formelle anerkendelse af Ketils helgenværdighed i 1188/89. Rasuren udtrykker en klar afvisning af Ketils status som helgen, inden den pavelige kanonisation var foretaget. Dersom den skulle udtrykke en ærkebiskops holdning til Ketil, er det måske mere nærliggende at tænke på Absalon end på Eskil, eftersom det var Absalon, som iværksatte proceduren til at opnå pavelig anerkendelse af Viborgprovstens hellighed.

I den foregående notits under samme dato i LDV er der foretaget en anden rasur, idet adjektivet *regularis* er borttraderet i omtalen af *Faderus presbiter et canonicus de Dalbu*. Også her har "yngsta hand" overført notitsen ubeskåret til MF. Det er vanskeligt at forestille sig en "politisk" grund til at fjerne markeringen af, at Dalbykannikken var "regelbunden". Rasuren ligner mere en fjernelse af et overflødigt ord.

I det hele taget er der mange rasurer, hvis formål synes at have været at eliminere overflødige ord. En af de hyppigst forekommende er borttraderingen af ordet *in* i navnene på klostre i Lund, især Skt. Peders kloster, hvis afdøde i 1100-tallet gerne blev indskrevet som tilhørende *sancte Marie et sancti Petri in Lundis*. Der forekommer 27 rasurer af denne art i LDV.⁸³ I tre tilfælde berører rasuren notitser, som blev indført i LDV, efter at "yngsta hand" havde afsluttet sin opdatering af MF omkring 1170.⁸⁴

Andre rasurer berører dog notitser vedrørende fremtrædende personer i borgerkrigsperioden, hvor man måske kunne vente en eller anden form for politisk stillingtagen, dersom Lauritz Weibulls opfattelse af LDV var korrekt. Den mest bemærkelsesværdige finder man under datoen 9. august (LDV fol. 83r). Her har "yngsta hand" i MF indskrevet følgende notits: *Occisus est Magnus filius Kanuti . et Iohannes laicus . Eodem die occisus est Kanutus rex filius Magni*. De to første navne er formentlig afskrevet efter LDV. Derimod har LDV ikke nogen notits om kong Knud (V) Magnussen, som omkom ved "blodgildet" i Roskilde i 1157 – den fest, som skulle

83 Skt. Peders kloster i Lund 22 gange (21., 23. og 27. januar, 20. og 24. februar, 7. marts, 1., 6., 12. og 21. april, 15., 16. og 26. juni, 1. og 7. juli, 8., 13. og 19. august, 9. og 20. september, 22. oktober og 5. november; det formastelige *in* er derimod bevaret under 29. juni); Salvator-klosteret hhv. Trinitatis kloster i Lund 3 gange (21. februar, 19. april og 1. november); Allehelgens kloster i Lund 1 gang (10. maj); endvidere Skt. Christoffers kloster i Ravengiersburg 1 gang (5. april).

84 21. januar (*Item Obiit Thora sanctimonialis sancte Marie et sancti Petri [in] Lundis*); 23. januar (*Item . obiit . Elizabeth sanctj . monialis . sancte Marie et sancti Petri [in] Lundis*); 20. september (*Obiit Gunnildis sanctimonialis sancte Marie et sancti Petri [in] Lundis*; denne notits er endog indført efter notitsen om Lundekannikken Peder, der i MF er dateret 1174).

markere, at de tre stridende konger Sven, Knud og Valdemar var enedes om at dele riget imellem sig, men som endte med kong Svens mands overfald på hans to rivaler.⁸⁵ I stedet er der efter ”yngsta hands” overførsel af notitserne til MF foretaget rasurer og rettelser i den første af dem i LDV. Den lyder nu *Occisus est Kanutus filius Magni*, men både *Kanutus* og *Magni* er skrevet på rasur med en anden hånd. Sandsynligvis har der oprindeligt stået *Magnus* og *Kanuti* ligesom i MF. Rettelsen må være foretaget efter ”yngsta hands” opdatering af MF omkring 1170. Uoverensstemmelsen mellem de to nekrologier virker som to forskellige reaktioner på, at kong Knud Magnussen oprindeligt ikke var indført under 9. august i LDV: ”Yngsta hand” har indskrevet ham i MF på grundlag af en anden kilde; i LDV har en senere, korrigerende hånd i stedet foretaget en rettelse ud fra den betragtnings, at det var usandsynligt, at først en Magnus Knudsen og derefter kong Knud Magnussen skulle være dræbt på den samme dato, og at ”Magnus Knudsen” derfor måtte være en fejlskrivning for Knud Magnussen. Om denne antagelse var korrekt, kan næppe afgøres nu. LDV’s oprindelige notits om Magnus Knudsen var indskrevet med en hånd, som bl.a. indførte notitsen under 4. august om de ”berømmelige lægmænd” Asmund og Godmund, der faldt på korstog mod Venderne, utvivlsomt i 1147.⁸⁶ Magnus Knudsen kan således meget vel være indskrevet i LDV inden blodgildet i Roskilde i 1157. Navneligheden med den dræbte konge er rigtignok et sært sammentræf, men det er dog ingenlunde komplet umuligt, at en Magnus Knudsen blev dræbt en 4. august i slutningen af 1140’erne, og at kong Knud Magnussen kom af dage på den samme dato i 1157. Rasuren er foretaget, efter at den følgende notits om lægmanden Johannes var indskrevet i LDV, med en hånd, som Weeke daterer til endnu at tilhøre anden tredjedel af 1100-tallet.⁸⁷

Omstændighederne ved Knud Magnussen-notitserne forekommer for uklare til at tillade en sikker tolkning. Har man – enten domkapitlet eller ærkebiskop Eskil – oprindeligt ikke villet optage kong Knud Magnussen i LDV, er det i det mindste åbenbart, at en eventuel modvilje imod hans optagelse har været bortvejret, da ”yngsta hand” en halv snes år senere opdaterede MF.

Der er nogle få andre obituarienotitser i LDV, der har relation til de urolige forhold i 1130’erne, og som siden blev ændret ved rasur. Det gælder først og fremmest indførslen om kong Erik Emune under 18. september, som var en af hovedkilderne til Lauritz Weibulls tese om de politiske ”partidannelser” i Danmark på ærkebiskop Eskils tid. Den er allerede blevet drøftet indgående af Carsten Breengaard,⁸⁸ og det er ikke nødvendigt at gå nærmere ind på den her.

Under 20. oktober har den anden anlæggende hånd i LDV indført notitsen om biskop Eskil af Viborg, som blev dræbt i 1133. Teksten lyder nu: *Eskyllus Wibergensis episcopus . frater noster*. Derefter er der en kraftig rasur inden den næste notits, som er skrevet med samme hånd. I MF har

85 Skyum-Nielsen 1971, s. 143.

86 *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 197 note 2. Om dette korstog, se *Danske korstog – krig og mission i Østersøen*, s. 51–65, som dog ikke eksplicit sætter Asmunds og Godmunds død i forbindelse med netop dette felttog (s. 94).

87 I LDV står denne Johannes som *Johannes laicus . filius Freburgis* (*Necrologium Lundense*, s. 86 note 3). *Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 197 med note 3, læser det sidste navn som *Frelgis*, idet pergamentet er beskadiget på dette sted. Skaden er muligvis indtruffet, allerede inden ”yngsta hand” overførte oplysningerne til MF; hans udeladelse af Johannes’ afstamning kunne skyldes usikkerhed på, hvordan navnet skulle læses. – Der er yderligere spor af bortraderet tekst i slutningen af obituarienotitserne under 9. august (ikke noteret af Weeke), men det drejer sig om en notits, der var indført efter de to notitser, som blev indskrevet i LDV efter lægmanden Johannes. Den første af disse vedrører *Ericus filius Arene*, som Weeke meget plausibelt identificerer med en *Ericus filius Harinæ*, der omtales i ærkebiskop Absalons testamente i 1201 (*Libri memoriales capituli Lundensis*, s. 197 note 4; jf. *DD*, 1. rk. bd. 4, nr. 32 [1201 før 21. marts], s. 61). Det bortraderede har derfor næppe nogen relation til kong Knud Magnussens død.

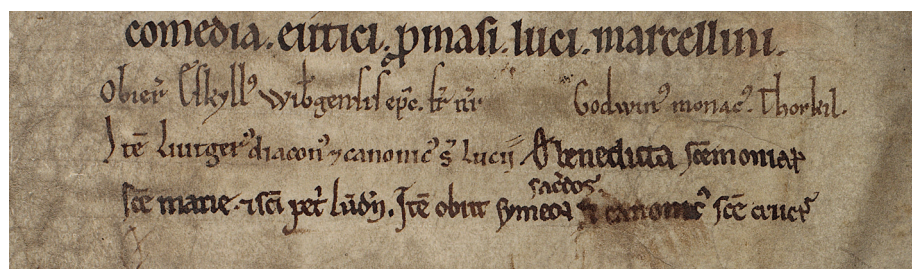

Bild 17. LDV, 20. oktober. Bemærk rasuren og bogstavsporene i slutningen af notitsen om biskop Eskil af Viborg, foran navnet Godwinus i første linje. LDV fol. 109v.

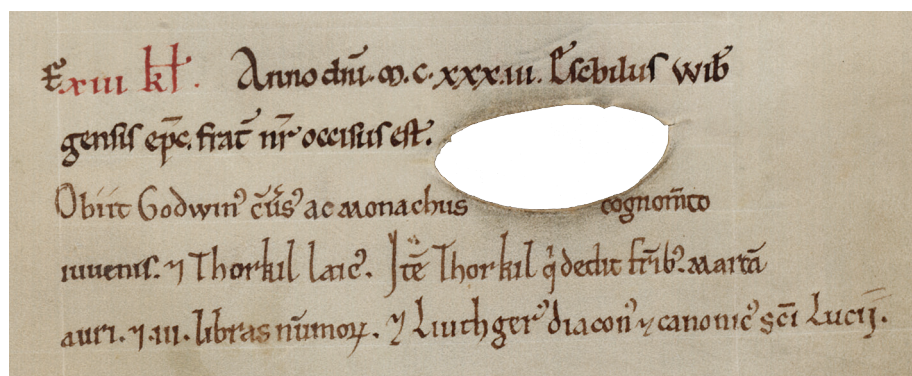

Bild 18. MF, 20. oktober. Hullet i pergamentet stammer fra fremstillingen af materialet. Notitsen om biskop Eskil af Viborg, med hånd [e], står øverst. De sidste ord, *occisus est*, synes ikke at kunne passe med bogstavsporene ved rasuren i LDV. NL fol. 164r.

hånd [e] ud over årstallet 1133 skrevet *Eschilus Wibergensis episcopus . frater noster occisus est*. Det er nærliggende at antage, at de bortraderede ord i LDV også vedrørte drabet, men de bevarede spor af bogstaver synes ikke at stemme med ordvalget *occisus est*.⁸⁹

Under 18. oktober er hele notitsen om biskop Rico af Roskilde senere faldet for en lettere raderkniv, men teksten er fortsat tilstrækkelig læselig til, at man kan se, at den forinden var blevet udsat for en kraftigere rasur. Hvad der nu kan læses af anden anlæggende hånds notits om Rico, er *Obiit Ryko Roschildensis episcopus*. Derefter følger en kraftig rasur, som klart adskiller sig fra den raderingsteknik, der har fjernet resten af notitsen. I MF har hånd [f] foruden årstallet 1139 skrevet *Rycco Rosceldensis episcopus frater noster cum suis occisus est*. Også her er det sandsynligt, at det bortraderede i LDV har drejet sig om drabet på Rico, men rasurens form og længde gør det tvivlsomt, om ordvalget har været det samme som i MF.⁹⁰

Tilsvarende kraftige rasurer er også foretaget i notitsen om ofrene for voldsomme begivenheder i Lund under 1. juni, som tentativt kan sættes i forbindelse med bispevalget efter ærkebiskop Assers død i 1137.⁹¹ Her er der imidlertid ingen holdepunkter for at datere indgrebene.

Carsten Brengaard har allerede vist, at Lauritz Weibulls "politiske" tolkning af rasurerne i notitsen om Erik Emune er højst problematisk. Det synes heller ikke muligt at give en overbevisende "politisk" tolkning af rasurerne i de her drøftede obituarienotitser. Biskop Eskil af Viborg blev dræbt af Erik Emunes mænd, mens på den anden side biskop Rico af Roskilde havde været Erik Emunes kapellan og blev promoveret af kongen. Hvad den "voldsomme forfølgelse" i Lund en 1. juni drejede sig om, kan ikke siges med sikkerhed, skønt det forekommer sandsynligt, at den stod

88 Brengaard 1982, s. 39–44.

89 LDV fol. 109v. Sporene kunne muligvis stemme med ordet *interficitur*.

90 LDV fol. 109r.

91 Sml. Gelting 2004, s. 208–211.

i forbindelse med valget af Assers efterfølger på Lunds bispestol. Måske skal man se det fælles formål for alle disse rasurer i et ønske om at nedtone mindet om de voldsomme begivenheder under 1100-tallets borgerkrige. Det kunne harmonere med, at dér hvor det er muligt at skønne om tidspunktet for indgrebene, synes de snarest at måtte henføres til 1100-tallets slutning, og under alle omstændigheder efter ”yngsta hands” opdatering af MF på grundlag af LDV’s tekst i dens tilstand, inden rasurerne blev foretaget.

Konklusion

Konklusionerne af denne undersøgelse kan opsummeres som følger:

- Tidspunktet for anlæggelsen af LDV kan ikke bestemmes nærmere end til intervallet 1139 × 1146.⁹²
- De to anlæggende nekrologiehænder i LDV arbejdede samtidig på hver sin halvdel af håndskriftet.
- Anden anlæggende hånd fuldførte ikke sin del af arbejdet, idet ældre notitser under 26.-31. december aldrig blev overført til LDV.
- Forlægget for de to anlæggende hænder var ikke MF, men et nu tabt, ældre nekrologium.
- MF blev kun ajourført mangelfuldt og usystematisk efter håndskriftets anlæggelse i 1123. Først omkring 1170 foretog ”yngsta hand” en gennemgribende opdatering, hvorunder kalenderdatoerne mellem 4. maj og 4. juni dog blev glemt.
- ”Yngsta hand” førte ikke MF løbende ca. 1140–1145, men var kun aktiv, i begge nekrologier, i en kort årrække omkring 1170.
- MF var således for ukomplet til nogensinde at have været det retningsgivende håndskrift for de liturgiske kommemorationer ved Lunde domkapitel. Den funktion må have været udfyldt af det ældre nekrologium, som var forlæg for de ældste notitser i LDV.
- Indførslerne i MF med ”älsta hand” og med hænderne [b], [e] og [f] repræsenterer en redigering i hierarkisk orden af de notitser, som i LDV forekommer i kronologisk rækkefølge, og givetvis også gjorde det i dens tabte forlæg.
- Rasurerne i den omdiskuterede obituarienotits om Erik Emune stammer næppe fra ærkebiskop Eskils tid, men snarere fra 1100-tallets sidste fjerdedel, hvor man synes at have foretaget flere bortraderinger, der kunne tjene til at nedtone mindet om borgerkrigene tidligere i århundredet.

Disse konklusioner går imod væsentlige dele af Lauritz Weibulls opfattelse af nekrologierne fra Lund og deres indbyrdes forhold. De vil nødvendigvis kræve en revurdering af de to håndskrifteres kildeværdi, ikke mindst fordi LDV nu må anses for den bedste kilde til at vurdere indholdet af det tabte, ældste nekrologium, som var dens forlæg.

Ikke desto mindre må denne revisionistiske gennemgang i sidste ende tjene til Weibulls hyldest. Denne undersøgelse havde ikke kunnet gennem-

⁹² Efter granskning af manuskriptet må jeg frafalde hypotesen om, at det kunne have været anlagt allerede i 1137/38 (se Gelting 2004, s. 212–214).

føres uden det grundlæggende editionsarbejde, som Lauritz Weibull levede med sin udgave af *Necrologium Lundense* i 1923.

Bibliografi

- Baumann, F. L., 1888, "Ueber die Todtenbücher der Bisthümer Augsburg, Constanz und Cur", *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften deutscher Geschichten des Mittelalters*, 13, s. 409–429.
- Breengaard, Carsten, 1982, *Muren om Israels hus: Regnum og sacerdotium i Danmark 1050–1170*, København.
- Consuetudines Lundenses. Statutter for kannerikesamfundet i Lund c. 1123*, ed. E. Buus, København 1978.
- Danske korstog – krig og mission i Østersøen*, John H. Lind ..., København 2004.
- DD = *Diplomatarium Danicum*, 1. række bd. 2, 1053–1169, udg. Lauritz Weibull og Niels Skyum-Nielsen, København 1963; 1. række bd. 4, 1200–1210, udg. Niels Skyum-Nielsen, København 1958.
- DMA = *Danmarks middelalderlige Annaler*, udg. Erik Kroman, København 1980.
- France, James, 1992, *The Cistercians in Scandinavia* (Cistercian Studies 131), Kalamazoo.
- Gelting, Michael H., 1980, "Kansleren Radulfs to bispevielser: En undersøgelse af Saxos skildring af ærkebisper og pavestriden 1159–1162", *Historisk Tidsskrift* (dansk), 14. række bd. 1, s. 325–336.
- Gelting, Michael H., 2004, "Da Eskil ville være ærkebiskop af Roskilde: Roskildekroniken, *Liber daticus Lundensis* og det danske ærkesædes ophævelse 1133–1138", i: Peter Carelli, Lars Hermanson og Hanne Sanders (red.), *Ett annat 1100-tal: Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark* (Centrum för Danmarksstudier 3), Göteborg/Stockholm, s. 181–229.
- Huyghebaert, Nicolas, O.S.B., 1972, *Les documents nécrologiques* (Typologie des sources du Moyen Âge occidental 4), Turnhout.
- Libri memoriales capituli Lundensis: Lunde domkapitels gavebøger og nekrologium*, ed. Christian Weeke, Kjøbenhavn 1884–1889 (repr. 1973).
- Necrologium Lundense: Lunds domkyrkas nekrologium*, ed. Lauritz Weibull (Monumenta Scaniae historica), Lund 1923.
- Saxo Grammaticus, *Gesta Danorum: Danmarkshistorien*, udg. Karsten Friis-Jensen, overs. Peter Zeeberg, 2 bd., København 2005.
- Skyum-Nielsen, Niels, 1971, *Kvinde og Slave* (Danmarkshistorie uden retouche 3), København.
- Vauchez, André, 1988, *La sainteté en Occident aux derniers siècles du Moyen Âge d'après les procès de canonisation et les documents hagiographiques* (Bibliothèque des Ecoles françaises d'Athènes et de Rome 241), 2. udg., Roma.
- Weibull, Lauritz, 1928, "Nekrologierna från Lund, Roskildekronikan och Saxo: Grunddrag i Danmarks historia under det 12. århundradet", *Scandia* 1, 1928, s. 84–112.
- Vitae sanctorum Danorum*, Martin Clarentius Gertz (ed.), København 1908–1912.